

УДК 342.98

О.О. ОЛІЙНИК, Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини «Україна»

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, об'єкт, судово-експертна діяльність, правове регулювання, суб'єкти судово-експертної діяльності

Аналіз слідчої та судової практики свідчить про недостатнє використання досягнень науково-технічного прогресу, новітніх наукових технологій у процесі судочинства України. Причиною цього є відсутність розроблених засад адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності. Також треба звернути увагу, що зараз поставлено за мету кодифікацію усіх галузей права відповідно до соціально-економічних та політичних змін, які відбуваються у нашому суспільстві. Всі зазначені чинники в контексті послідуєчих етапів реформування органів виконавчої влади обґрунтовують актуальність наукової статті.

Теоретичним підґрунтям питань стали роботи вітчизняних та іноземних вчених в галузі кримінального та адміністративного права – В.Б. Аверянова, Т.В. Авер'янової, І.А. Алієва, Л.Ю. Ароцкера, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, А.І. Вінберга, Г.Л. Грановського, В.К. Гіжевського, В.Г. Гончаренка, В.Г. Грузкової, В.І. Грязіна, І.В. Гори, Ф.М. Джавадова, О.В. Жгенті, А.В. Іщенка, Т.О. Коломоєць, В.О. Коновалової, В.Б. Кисельова, Н.І. Клименко, В.К. Лисиченка, Н.П. Майліс, Г.В. Прохорова-Лукіна, О.Р. Росінської, О.І. Роціна, М.В. Салтевського, І.М. Сорочотягіна, Д.О. Сорочотягіної, О.М. Фількової, В.Ю. Шепітька, М.Г. Щербаковського та інших. Проте, слід констатувати, що в сучасній науковій літературі системне та комплексне дослідження ад-

міністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності відсутнє.

Відсутність у сучасній монографічній, навчальній і службовій літературі інформації про види діяльності судово-експертних установ та їх структуру є причиною того, що практичні працівники правоохоронних органів, які займаються розслідуванням і розкриттям злочинів, адміністративних правопорушень, не мають належної та повної уяви як про дислокацію судово-експертних установ, так і про здійснення їх адміністративно-правового регулювання в окресленій вище сфері. Наведені обставини й обумовлюють мету статті.

На наш погляд, в сучасних умовах виникає нагальна потреба в створенні ефективних передумов для розвитку економічних ринкових відносин в Україні, в умовах всезагального та докорінного реформування всієї суспільно-державної дійсності, а це, в свою чергу, вимагає уточнення сучасного категорійного апарату у сфері адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності.

Основними в цьому ракурсі є загальновідомі, теоретичні, але водночас складні філософсько-правові феномени – «правове регулювання», «адміністративно-правове регулювання», «адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності» та ін., щодо яких тривають наукові дискусії і в наш час. До їх ґрунтового дослідження в різні епохи зверталися вчені не тільки в галузі адміністративного права, але й таких наук, як теорія держави та права, соціологія, політологія тощо.

У тлумачному словнику юридичних термінів зазначається, що правове регулювання – форма регулювання суспільних відносин, яка забезпечує відповідність поведінки їхніх учасників вимогам і дозволам, що містяться в нормах права. Механізм правового регулювання містить такі елементи, як правові норми, правові відносини, правова відповідальність та ін. [1, с.218].

Вітчизняні вчені В.Д. Ткаченко, Є.Б. Ручкін до змісту будь-якого різновиду соціального регулювання відносять дії морального характеру, що полягають у визнанні на

нормативному та індивідуальному рівнях відповідно до цілей регулювання меж дозволеної і забороненої поведінки соціальних суб'єктів, встановленні ідеальних моделей їхніх стосунків у певних життєвих ситуаціях, а також у стимулюванні фактичного дотримання ними даних установлень [2, с.404–408].

На наш погляд, придатними для нашого дослідження є роздуми М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, Є.Б. Ручкіна, що правове регулювання: являє собою систему; окреслює коло суспільних відносин, котрі визначаються комплексом різноманітних юридичних засобів; відіграє провідну роль в упорядкуванні суспільних відносин, які підпадають під дію права; направляє вектор своєї діяльності на тісний зв'язок з державою; характеризується наявністю стадій у функціональному аспекті та змістовому плані; виділяє специфічні не характерні для інших видів соціального регулювання риси; упорядковує лише найбільш важливі соціальні відносини, які не зможуть без правового регулювання ефективно існувати та розвиватися.

Деяко схожих поглядів на проблему правового регулювання дотримуються В.В. Лазарєв та Т.Н. Радько, які вважають, що правове регулювання є частиною дії права, котра характеризує спеціально-юридичну (не інформативну і ціннісно-мотиваційну) дію права на поведінку і діяльність його адресатів, але безпосередньо з ними ще не пов'язана [3, с.133].

Цікавими у цьому переліку є тлумачення змісту правового регулювання, здійснене В.В. Галунько. Проблема правового регулювання він характеризує такими рисами: має цілеспрямований характер, оскільки постає певним регулятором суспільних відносин, впорядковуючи їх за допомогою права на рівні суспільства; має організаційний та упорядкований характер, тобто здійснюється за допомогою певних засобів; спрямовано на досягнення певних цілей, а тому має регулятивний характер; має певний предмет і сферу правового впливу, які усвідомлюються людьми і суспільством та мають для них певне значення; забезпечується певними методами, які координують діяльність суб'єктів права,

або здійснюються за допомогою їх субординаційної підлеглості у процесі виконання або використання норм права; має визначені стадії, які передбачають правову регламентацію суспільних відносин, виникнення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків та їх реалізацію [4, с.116–118].

Також в юридичній літературі можна зустріти інше визначення поняття правового регулювання В.К. Гіжевського, В.В. Головченка, В.С. Ковальського: правове регулювання – здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою упорядкування, закріплення, охорони й розвитку, а також вплив на поведінку та свідомість громадян шляхом проголошення їх прав та обов'язків, встановлення певних дозволів та заборон, затвердження певних правових актів тощо [5, с.369].

Дослідження наведених понять приводить до узагальнення, що згадані вище вчені мають хоча й не тотожне, але не протилежне розуміння змісту правового регулювання. Ми констатуємо, що всі ці висловлювання містять певне раціональне зерно. Кожний із вказаних вчених розкриває більш глибоку сутнісну складову феномену правового регулювання.

Досить сталим у сучасній юридичній літературі є погляд, що загальна частина адміністративного права містить норми адміністративного права, що мають регулятивне значення для всіх галузей та інших сфер державного управління [6, с.19]. Відповідно, особлива частина адміністративного права охоплює норми, якими регулюється суспільні відносини в окремих галузях державного управління: економіки, соціально-культурного будівництва, адміністративно-політичної діяльності, оборони, забезпечення законності та охорони громадського порядку тощо [7, с.18].

Зазначене підтверджується думкою вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі адміністративного права В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, Г. Бребана, І.П. Голосніченка та ін. [8, с.513; 9, с.50]. Французький вчений-адміністративіст Г. Бребан, стверджує, що сукупність адміністративно-правових норм визна-

чає сутність адміністративно-правового регулювання в повному об'ємі загального адміністративного права [9, с.50].

На думку В.Б. Авер'янова, сучасна оцінка характеру предмета адміністративного права приводить до висновку, що всупереч колишнім помилковим поглядам ця галузь покликана не регулювати аж ніяк не тільки і не скільки управлінські відносини між публічно-владними суб'єктами, з одного боку, і підвладно-керованими об'єктами – з іншого боку, хоча управлінська складова предмета адміністративного права зберігає, безперечно, досить важливе значення. Натомість значно вагомніше суспільне призначення адміністративного права полягає в іншому – в регулюванні численних відносин, що складаються в ході різноманітної діяльності згаданих суб'єктів щодо забезпечення ефективної реалізації належним приватним особам прав і охоронюваних законом інтересів (так само, до речі, як і для виконання покладених на них законом обов'язків), а у разі порушення цих прав та інтересів – також їх захисту як у позасудовому (адміністративному), так і судовому (через адміністративну юстицію) порядку [10, с.13].

Наступним провідним елементом адміністративно-правового регулювання є методи.

В цілому, під методом адміністративно-правового регулювання виступають способи та прийоми юридичного впливу на регулювання суспільних відносин за допомогою норм адміністративного права, суть яких зводиться до встановлення певного порядку дій, заборони певних дій під страхом застосування відповідних юридичних засобів впливу, надання можливості вибору одного з варіантів належної поведінки, передбачених адміністративно - правовою нормою; надання можливості діяти за своїм бажанням у межах, передбачених адміністративно-правовою нормою [1, с.14]. В свою чергу, на думку В.К. Шкарупи, Ю.А. Ведернікова, методи державного управління – це різноманітні прийоми, способи і засоби цілеспрямованого впливу органів управління та їх посадових осіб на свідомість, волю і поведінку керова-

них (методи переконання, заохочення, примусу) [11, с.90].

При цьому треба зазначити, що ми підтримуємо точку зору тих вчених в галузі адміністративного права, які вважають, що основний адміністративно-правовий метод регулювання виявляється в юридичній нерівності учасників правовідносин, прямій організації підлеглості один одному [12, с.38–39].

Адміністративне право, в тому числі при здійсненні судово-експертної діяльності, реалізує свій регулятивний та охоронний правовий вплив на суспільні відносини, в першу чергу, за допомогою імперативно-владного (владно-управлінського) методу пізнання.

В умовах демократизації суспільного життя, в останній час як додаткові, адміністративне право широко використовує інші методи наукового пізнання: метод рекомендацій, узгодження, рівності [13, с.5–6]; економічні, організаційні, морально-психологічні та спеціальні [14, с.84–85]; переконання, заохочення, примусу [15, с.187]. Методи адміністративно-правових відносин, при цьому найбільш часто при забезпеченні регулювання суспільних відносин у сфері судово-експертної діяльності використовується імперативно-владний (владно-управлінський) метод пізнання.

Адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності становить собою систему та окреслює коло суспільних відносин, котрі визначаються комплексом різноманітних юридичних засобів; відіграє провідну роль в упорядкуванні суспільних відносин, за допомогою норм адміністративного права; характеризується наявністю стадій у функціональному аспекті та змістовому плані; виділяє специфічні, не характерні для інших видів соціального регулювання, риси; упорядковує лише найбільш важливі соціальні відносини у цій сфері, які не зможуть без правового регулювання ефективно існувати та розвиватися.

В Україні статтею 1 Закону України «Про судову експертизу» визначено, що судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів,

явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства [16].

Адміністративний суд на прохання осіб, які беруть участь у справі, призначає експертизу і доручає її проведення: відповідній експертній установі; конкретному експерту (ч.3 ст.81 Кодексу адміністративного судочинства України) [17].

Л.М. Романенко, досліджуючи дещо споріднену з нашими питаннями проблематику, доречно вважає, що розглядаючи питання про доцільність розвитку організації судово-експертної діяльності в Україні слід враховувати позитивний досвід зарубіжних країн та не ігнорувати досягнення вітчизняної моделі організації такої діяльності, зокрема, матеріальні, методологічні, професійні можливості відомих спеціалізованих експертних установ. Прагнучи до забезпечення максимальної неупередженості та незалежності судових експертиз, заслуговує на підтримку позиція тих науковців, котрі зазначають, що відомча приналежність судових експертів не має вирішального значення при їх призначенні для провадження судової експертизи, в адміністративному судочинстві, зокрема, та в адміністративному процесі, взагалі. Це визначається тим, що відомства повинні забезпечити судовим експертам дійсну незалежність та не впливати на провадження експертиз. Для цього потрібно удосконалювати правове регулювання цієї організаційної форми судово-експертної діяльності та розвивати альтернативну незалежне судову експертизу, забезпечуючи рівні можливості у використанні обох зазначених форм [18, с.450–451].

Таким чином, об'єктом адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності є право фізичних та юридичних осіб на проведення законної, незалежної, об'єктивної і повної судової експертизи на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини юридичної справи, а також діяльність публічної адміністрації сто-

совно: особливостей проведення адміністративно-деліктної експертизи, адміністративно-процедурної експертизи та експертизи у справах адміністративного судочинства; забезпечення умов праці судового експерта за місцезнаходженням об'єктів дослідження; створення судово-експертних спеціалізованих установ; забезпечення науково-методичної та організаційно-управлінської діяльності судово-експертних установ; забезпечення організаційно-правових засад діяльності Координаційної ради з проблем судової експертизи; ведення державного Реєстру атестованих судових експертів; організаційно-правових засад атестації судових експертів; присвоєння кваліфікації судовим експертам з правом проведення певного виду експертизи; організаційно-правових засад діяльності Експертно-кваліфікаційної комісії; організаційно-правових засад здійснення навчання фахівців для спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи; забезпечення спеціальної дисциплінарної та адміністративної відповідальності у зазначеній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юридичні терміни. Тлумачний словник / [уклад. В. Г. Гончаренко, П. П. Андрущенко, Т. П. Базова та ін.]. – 2-ге вид., стереотипне. – К. : Либідь, 2004. – 320 с.
2. Загальна теорія держави та права / [Цвік М. В., Ткаченко В. Д., Богачова Л. Л. та ін.] ; під ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2002. – 427 с.
3. Общая теория права и государства / [Афанасьев В. С., Герасимов А. П., Гойман В. И. и др.] ; под ред. В. В. Лазарева. – 2-е изд. перераб. и доп. – М. : Юристь, 1996. – 472 с.
4. Галуцько В. В. Теорія держави та права : конспект лекцій / В. В. Галуцько, Г. О. Пономаренко, В. К. Шкарупа ; за заг. ред. В. К. Шкарупи. – Херсон : ВАТ «ХМД», 2008. – 280 с.
5. Популярна юридична енциклопедія / [укладачі В. К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковальський (кер.)]. – К. : Юрінком Інтер, 2003 – 528 с.

6. Юридичний словник-довідник / ред.-упоряд. Ю. С. Шемшученко. – К. : Феміна, 1996. – 696 с.
7. Великий енциклопедичний юридичний словник / ред.-упоряд. Ю. С. Шемшученко. – К. : Юрид. думка, 2007. – 992 с.
8. Виконавча влада і адміністративне право / [Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф., Голосніченко І. П. та ін.] ; під ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. – 668 с.
9. Брэбан Г. Французское административное право / Г. Брэбан; [пер. с фран. Д. И. Васильева, В. Д. Карповича] ; под. ред. С. В. Боботова. – М. : Прогрес, 1988. – 488 с.
10. Авер'янов В. Б. Не «керувати» людиною – служити їй / В. Б. Авер'янов // Віче. – 2005. – № 4 (157). – С. 10–15.
11. Адміністративне право України : словник-довідник / [уклад. В. К. Шкарупа, Ю. А. Ведерніков, В. П. Підчибій та ін.]. – Дніпропетровськ : Юрид. Акад. МВС України, 2001. – 196 с.
12. Гладун З. С. Адміністративне право України : [опорні конспекти лекцій] / Зиновій Степанович Гладун. – Вид. 2-ге. – Тернопіль : Вид-во ТАНГ, 2002. – 258 с.
13. Адміністративне право України [посіб. для підготовки до іспитів] / Г. Г. Забарний, Р. А. Калюжний, В. О. Терещук, В. К. Шкарупа. – К. : Вид. Паливода А. В., 2001. – 194 с.
14. Гончарук С. Т. Адміністративне право України : навчальний посібник / С. Т. Гончарук. – К., 2000. – 240 с.
15. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підруч. / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.
16. Закон України «Про судову експертизу» : від 25.02.1994 р., № 4038-ХІІ // ВВР України – 1994. – № 28. – Ст. 232.
17. Кодекс адміністративного судочинства України : наук.-практ. комент. / [Армаш Н. О., Бандурка О. М., Басов А. В., Бевзенко В. М., Гуржій Т. С. та ін.]. за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. А. Т. Комзюка. – К. : Прецедент; Істина. – 823 с.
18. Романенко Л. М. Розвиток організації судово-експертної діяльності в Україні з урахуванням досвіду деяких зарубіжних країн / Л. М. Романенко // Право та управління. – 2012. – № 1. – С. 444–452.

Олійник О. О. Адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності: деякі теоретичні аспекти / О. О. Олійник // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 519–523 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12ooodto.pdf>

На основі аналізу діючого законодавства та думок вчених-юристів визначенні деякі теоретичні аспекти адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності та розкрито його об'єкт з метою дієвого забезпечення прав і свобод фізичних і юридичних осіб.

Олейник О.О. Административно-правовое регулирование судебно-экспертной деятельности: некоторые теоретические аспекты

На основе анализа действующего законодательства и мнений ученых-юристов определены некоторые теоретические аспекты административно-правового регулирования судебно-экспертной деятельности и раскрыт его объект с целью действенного обеспечения прав и свобод физических и юридических лиц.

Oleinik O.O. Administrative Regulation of Forensic Activity: Some Theoretical Aspects

The article is based on analysis of current legislation and thoughts on this problem scientist's legal definition of some of administrative and legal regulation of forensic work and thoroughly exposed its object to the effective protection of rights and freedoms of individuals and entities.